

Istorinė tikrovė ir iliuzija

Šiometinė Vilniaus dailės akademijos Dailėtyros instituto mokslinė konferencija buvo jau trečioji. Konferencijos tema „Istorinė tikrovė ir iliuzija: Lietuvos dvasinės kultūros šaltinių tyrimai“ kėlė klausimą, kiek kiekvieno reiškinio istorinė tikrovė yra atkurtina ir kiek išlikę dokumentiniai fiksavimai atspindi buvusią tikrovę. Konferencijos organizatoriai (dr. D. Klajumienė, dr. J. Liškevičienė) siūlė galimos tikrovės interpretacijos rėmus – nuo istorinės tikrovės, kaip objektyvios duotybės, iki iliuzijos, tam tikros reiškinio vizijos. Nors pranešimai apėmė tyrimus nuo seniausios dailės, dar menančios akmens amžių (dr. M. Iršėno pranešimas „„Briedžių briedė“ ir priešistorinė tikrovė“), iki šiuolaikinės dailės pavyzdžių (D. Navikaitės pranešimas „Ironija kaip šiuolaikinės dailės strategija“), tačiau vis dėlto vyravo senosios dailės tyrimų problematika, susijusi su rašytiniais ir vaizdiniais šaltiniais bei jų interpretacija. Dr. V. Tumėno rekonstrukcinio pobūdžio pranešime buvo kalbama apie ornamento kaitą („Baltiškų juostų simbolių sistemos paieškos: nuo mokslinės interpretacijos iki autentiškos tradicinės liaudiškos tipologijos“), dr. R. Guzevičiūtė moksliniame tyrime pristatė istorinį LDK kostiumą („Istorinio kostiumo rekonstrukcijos: iliuzijos ir istorinė tikrovė“). Dalis konferencijos pranešėjų tyrinėjimus parengė pagal Lietuvos mokslo ir studijų fondo kompleksinio tyrimo programą „Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės dvasinės kultūros šaltiniai“, kuri ir sudarė konferencijos pagrindą. Dr. D. Baronas pranešime „Pranciškonų kankiniai Vilniuje: gyvoji atmintis ir kapų tyla“ priminė jau nuo Algirdo laikų garsėjusią pranciškonų kankinių legendą, vadinamą katalikų tikėjimo aušra, kurią šiandien, anot pranešėjo, jau „gaubia savotiška kapų tyla“. Pranešėjas ėmėsi beveik pamiršto reiškinio rekonstrukcijos, iš menkų istorinių, literatūrinių ir ikonografinių „užuominų“ atkūrė kankinių pranciškonų kulto kilmę, parodė jo aktualumą XVI–XVII a. Nors kankiniai ir nebuvo kanonizuoti (ypač

to siekta XVII a.), jų gerbimą LDK galime laikyti oficialiu pranciškonų kankinių kultu.

Apie pranciškonų dailės palikimą Vilniuje kalbėjo dr. R. Janonienė pranešime „Šv. Jonas Kapestranas prieš Kazimierą Jogailaitį. Faktai ir interpretacijos“. Buvo aptariami du Lietuvos dailės muziejuje saugomi paveikslai, kurių vienas – originalus, kitas – jo kopija. Kūriniai įdomūs tuo, kad juose vaizduojami XVII a. valdovų portretai. Pranešėja bandė nustatyti paveiksluose užfiksuotą vietą ir laiką, kuo tiksliau nusakydama pavaizduotus personažus ir įvykius. Konstatuota, kad paveikslai nėra grynai istoriniai, juose perteikti ne konkretūs įvykiai, o jų pasakojimas. Panašiu įvykių atpasakojimo principu veikia ir literatūrinio kūrinio tekste užfiksuota tikrovė – tą galėjome matyti dr. M. Čiurinsko pranešime „Tikrovės akcentai XVII a. LDK jėzuitų biografijose“. Nagrinėjimui pasirinkti du XVII a. biografiniai kūriniai, kuriuose buvo stengiamasi ne tik sukurti sektino dvasinio gyvenimo pavyzdį (tai Ordino įkūrėjo Ignaco Lojolos gyvenimas), bet atspindėti visus sektino pavyzdžio gyvenimo tarpsnius: aukštą kilmę, mokslus, tapimą vienuoliu, piligrimystę, Loreto namelio apsilankymą ir pan.

Kiek kitokio pobūdžio tyrinėjimus pateikė dr. M. Paknys savo pranešime „Kasdienybės istorija XVII a. stebuklų aprašymuose“. Nagrinėdamas stebuklų aprašymų knygą jis pateikė ten užfiksuotų liudijimų statistiką ir bandė atskleisti tikinčiųjų socialinius gyvenimo aspektus: dėl ko daugiausia buvo meldžiamasi, kokie negalavimai neramino XVII a. tikinčiuosius, kaip dažnai jie kreipdavosi pagalbos į stebuklais garsėjantį paveikslą ir pan. Paveikslų veikimo ir garbinimo priežastys aptartos ir dr. A. Paliušytės pranešime „XVII a. šaltiniai apie paveikslų paskirtį“. Jame iškeltos to meto pamoksluose išsakytos mintys apie paveikslų sampratą ir reikšmę to amžiaus gyvenime. Medžiaga parodė, kad paveikslų garbinimas dažniausiai buvo susijęs

su jų pastovumu, nes nuolat besikeičiantis žmogaus ir jį supančios aplinkos gyvenimo ritmas garantavo nuolatinį ir nenutrūkstamą santykį su kūriniu. Įvairiausi XVII a. šaltiniai liudija ir dar vieną fenomeną: įtakingiausių LDK didikų romėnišką kilmę, apie kurią kalbėjo A. Baniulytė pranešime „LDK didikų Pacų kilmė iš Italijos: tarp iliuzijos ir tikrovės“. Ji siekė atskleisti Pacų ir Pazzi šeimų giminystės ryšio atsiradimo priežastis ir prasmę.

Nemažiau įdomus buvo dr. I. Vaišvilaitės pranešimas „Moterys vienuolės XVII a. Lietuvoje“. Pranešime pirmą kartą bandyta kalbėti apie moters vienuolystę, apie vadinamąsias pamaldžias moteris – *devotio* (liet. „davatkas“). Trumpai aptartos katalikiško vienuolių gyvenimo formos, tokio gyvenimo pasirinkimo paskatos, taip pat šio pasirinkimo vertinimas tuometinėje visuomenėje. Su senąja LDK daile bei kūrinių autoryste buvo susijęs dr. L. Šinkūnaitės pranešimas „Mikalojaus Volšeido kūryba Pažaislio vienuolyne: interpretacija ir tikrovė“ bei Rimos Valinčiūtės pranešimas apie naujai atributuotus dailininko Tomo Podgaickio kūrinius.

Keletas pasisakymų konferencijoje buvo platesnio apibendrinamojo pobūdžio, skirti tam tikro stiliaus ir tradicijos tęstinumui. Dr. A. Aleksandravičiūtė pranešime „Kada Lietuvoje baigėsi barokas?“ klausė, ar galime vėlesnius, net XX a. pradžioje sukurtus bažnyčių altorius laikyti barokiškais, ir kada Lietuvoje baigėsi baroko stilius? Dr. D. Ramonienė pranešime „Žemaičių vyskupijos bažnyčių tinklo plėtra XVIII a.“ bandė įvardyti priežastis, kodėl XVIII a. Žemaitijoje taip gausiai statytos naujos bažnyčios ir aktyviai remontuotos senos. Anot pranešėjos, tokia koncentruota sakralinių pastatų plėtra lėmė vėlyvojo baroko gajumą, o pakitęs fundatorių luominis statusas – vidutiniosios bajorijos dvasinius poreikius tenkinančią ne itin aukšto lygio meninę kultūrą. L. Gričiūtės pasisakyme „XX a. pradžios Vilniaus fotografija – XVII–XVIII a. tekstų apie bažnytines procesijas iliustracija“ tęsiamas baroko kultūros fenomeno tyrinėjimas pasitelkus XX a. fotografijas. Iš pateiktos medžiagos buvo matyti, kad procesijų struktūra ir forma mažai kito, nes glaudžiai siejosi su ilgalaike mažai pakitusia bažnyčios ir jos liturgijos tradicija. S. Smilingytė-Žei-

mienė tarsi užbaigė bažnytinės dailės „bloką“ pranešimu „Pamaldumo tradicija ir jos atspindys XX a. I. pusės Lietuvos bažnyčių dailėje“, ieškodama jau XX a. pradžios pamaldumo tradicijai būdingų dailės siužetų, naujos liturginių švenčių ikonografijos atspindžių bei jos plitimo priežasčių.

Kitus pranešimus, nutolusius nuo bažnytinės problematikos, galėtume priskirti su dvaru ar miestu susijusiai kūrybai. V. Ščiqlienė pranešime „Dailininkas Nikodemus Ivanauskas: nuo svajonių iki tikrovės“ lygino dvarelyje gyvenusio dailininko svajones ir jo būties tikrovę. Abu aspektus antrindama literatūriniumi Lazdynų Pelėdos palikimu ir dailininko seserų Ivanauskaičių kūrybos citatomis, giliau atskleidė tikrovės ir iliuzijos santykį jo kūryboje ir gyvenime. A. Andriulytė pranešime „Peizažas XX a. pradžios tapyboje ir fotografijoje: tikrovės paieškos“, pasitelkusi F. Ruzszyco ir J. Bulhako kūrybos pavyzdžius, aptarė tapyboje ir fotografijoje užfiksuotus tikrovės atvaizdus. Apie fotografijos būdus slėpti ir iškreipti vaizdą bei kitas jos galimybes falsifikuoti realybę kalbėjo A. Narušytė pranešime „Emocinės realybės kūrimas fotografijoje: 9-asis dešimtmetis Lietuvoje ir nuobodulys“. Anot pranešėjos, „fotografijos realizmas įtikina, kad toji iliuzija yra tiesa“.

Dr. D. Jonkus, remdamasis Platono teze, kad „tikrovė yra pirminiai idealūs pavyzdžiai, o vaizdai tik – atspindžiai ir šešėliai“, pranešime „Žaidimas kaip meninio kūrinio „iliuziškumo“ modelis“ aptarė tikrovės ir iliuzijos santykį. Apie šiuolaikinio ekslibriso populiarėjimo priežastis kalbėjo I. Pleikienė („Šiuolaikinio ekslibriso populiarėjimas Lietuvoje: rašytinė ir sakinė versijos“), apie išivaizduojamą Lietuvos istorijos vaizdų albumą, kaip tam tikrą praeities įvykių rekonstravimą, pasakojo Vidmantas Jankauskas („Išivaizduojamas Lietuvos istorijos vaizdų albumas“), atvirkštinį variantą – nesančios realybės, t. y. Valdovų rūmų, atstatymo pavyzdį svarstė dr. N. Milerius („Valdovų Rūmai kaip netobulas simuliakras“). Taigi tokia plati pranešimų skalė – nuo hipotetinio „briedžių briedės“ kulto iki šiuolaikinių kopijų, egzistuojančių pirma originalų, byloja apie istorinę tikrovę kaip mūsų tautos praeities egzistavimo pagrindą, o tos tikrovės interpretacijos – mūsų tyrinėjimų gajumą.

Jolita Liškevičienė